

Stängda dörrar

– En analys av kommunala inköp

INNEHÅLL

Sammanfattning	4
Inledning	5
Metod	6
Kommunernas ekonomi	7
Frågeställningar i rapporten	8
Kommunernas inköp under perioden 2020–2024	10
Andel av kommunens inköp från lokala företag 2024 (samtliga oavsett storlek)	14
Andel av kommunens inköp från småföretag 2024	16
Andel av kommunens inköp från lokala småföretag 2024	18
Kommunernas inköp från småföretag 2024, per invånare	20
Kommunernas inköp från lokala företag 2024 (oavsett storlek), per invånare	21
Vägen framåt – förbättringsförslag	26
Politiska förbättringsförslag	27
Förbättringsförslag till upphandlande organisationer	27
Bilaga 1	28

Rapportförfattare



Magnus Johansson
expert offentlig
upphandling, Företagarna

SAMMANFATTNING

Stängda dörrar – en analys av kommunala inköp belyser hur Sveriges kommuner använder sin köpkraft i relation till småföretag och hur mycket som stannar inom det lokala näringslivet.

Småföretag utgör över 96 procent av Sveriges alla företag, men mottar endast 34,6 procent av kommunernas inköp. Mer än hälften av alla kommunala inköp går i stället till stora företag med över 250 anställda. Knappt 10 procent av inköpen går till småföretag som är verksamma i den egna kommunen, vilket innebär att endast en liten del av skattemedlen återinvesteras i den lokala ekonomin.

Trots politiska ambitioner och en ökande medvetenhet om vikten av småföretagens deltagande i den offentliga affären, står utvecklingen i princip still. Det tyder på att strukturella hinder, som kravspecifikationer, ramavtalslösningar samt upphandlingens komplexitet, fortfarande begränsar småföretagens möjligheter att delta och konkurrera.

Det sorgliga är att det går att handla småskaligt och lokalt – om man vill och försöker. Det visar de kommuner som utmärker sig genom att i hög grad handla från små och lokala leverantörer. Det finns också tydliga mönster: kommuner som handlar mer från småföretag tenderar också att köpa mer lokalt, och vice versa.

Det finns en betydande potential för förbättring. Genom att dela upp kontrakt, ställa proportionerliga krav, arbeta mer med leverantörsdialoger och följa upp faktiska utbetalningar kan kommunerna skapa bättre förutsättningar för småföretag att delta i den offentliga affären. På så vis kan kommunal upphandling bli ett kraftfullt verktyg för att stärka lokal ekonomi, öka sysselsättningen och bidra till ett mer robust och hållbart samhälle.

INLEDNING

Varje år köper Sveriges kommuner varor och tjänster för hundratals miljarder kronor. Dessa inköp påverkar inte bara den kommunala verksamhetens effektivitet, utan också vilka företag som får möjlighet att växa, anställa och bidra till samhällsutvecklingen. Offentlig upphandling är därmed inte enbart en administrativ funktion – det är ett kraftfullt verktyg med stor påverkan på näringslivet.

Småföretag utgör 96 procent av alla företag i Sverige och spelar en avgörande roll för sysselsättning, innovation och lokal utveckling. Trots det är deras andel av den offentliga marknaden ofta begränsad. För att främja ett hållbart och inkluderande näringsliv är det därför nödvändigt att följa upp i vilken utsträckning kommunerna faktiskt gör affärer med små och lokala företag.

Företagarna har analyserat alla kommuners leverantörsreskontra för 2024. Syftet med rapporten är att ge en faktabaserad bild av hur kommunerna använder sin köpkraft, vilka som gynnas av den offentliga affären och i vilken grad små och lokala företag får ta del av kontrakten.

Genom att identifiera mönster, utvecklingen över tid samt belysa skillnader mellan kommuner kan rapporten:

- Belysa hur stor andel av kommunernas inköp som går till små respektive lokala företag,
- Lyfta fram goda exempel där kommuner lyckas kombinera affärsnytta med samhällsnytta,
- Synliggöra de kommuner där utvecklingen går åt fel håll och väcka diskussion om förbättringspotential.

I rapporten uppmuntras också till en mer strategisk användning av offentlig upphandling – där fler kommuner ser möjligheterna i att handla smart, nära och hållbart. Målet är inte att varje inköp ska gå till ett litet företag, utan att fler småföretag ska få möjlighet att delta på likvärdiga villkor. Ett ökat småföretagsdeltagande i offentlig upphandling stärker i förlängningen både lokalsamhällen och Sveriges ekonomi som helhet.

METOD

Undersökningen bygger på en datadriven analys av kommunernas faktiska betalningar till företag, hämtade ur respektive kommuns leverantörsreskontra. Till skillnad från enkäter eller uppskattningar grundas materialet på verkliga transaktioner; varje betalning som gjorts till ett företag har registrerats och analyserats. Det ger en konkret och detaljerad bild av hur kommunernas köpkraft används och i vilken utsträckning små och lokala företag får del av de offentliga affärerna. Trots att inkösuppgifterna i kommunerna till stor del finns tillgängliga finns i dagläget ingen samlad bild över vilka kommunerna faktiskt ingår avtal med, därav är rapporten unik i sitt slag.

Datainsamlingen har genomförts av företaget Tendium och omfattar huvudsakligen året 2024. För de kommuner där uppgifter för 2024 saknas har det senast tillgängliga året använts: 2023, eller i ett fall 2022.¹ Totalt omfattar analysen över 100 000 företag som mottagit betalningar från någon av landets kommuner. För att isolera det privata näringslivets roll i upphandlingar har drygt 3 000 offentligt ägda bolag uteslutits.

Företagen har delats in i tre storlekskategorier baserat på antal anställda:

- **Små företag:** 0–49 anställda
- **Medelstora företag:** 50–249 anställda
- **Stora företag:** 250 anställda eller fler

Genom uppgifter om arbetsställe har företagen också kunnat knytas till en geografisk plats. På så sätt kan analysen visa både hur stor andel av inköpen som går till småföretag och hur mycket som stannar i den lokala ekonomin.

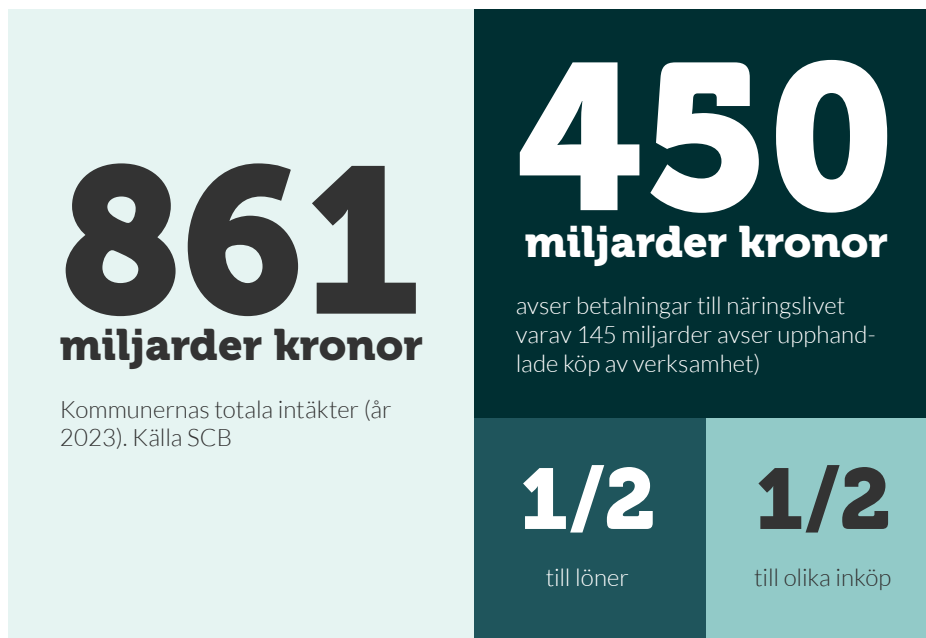
Analysen fokuserar på flera olika nyckeltal: andelen av kommunens totala inköp som går till småföretag, andelen som går till lokala företag oavsett storlek, samt andelen som går till lokala småföretag. Därtill har inköp per invånare beräknats för att möjliggöra rättvisa jämförelser mellan kommuner av olika storlek.

Metodens styrka är att den bygger på faktisk ekonomisk aktivitet och omfattar hela landet, vilket ger både relativa andelar och absoluta nivåer. Begränsningen är att analysen enbart omfattar kommuner, inte statliga, regionala eller andra upphandlande myndigheter. Dessutom fångas inte underleverantörer upp, vilket innebär att småföretag som agerar som underentreprenörer till större kontrakt inte syns i statistiken.

Trots dessa begränsningar ger undersökningen ett representativt och verklighetsnära underlag för att förstå kommunernas upphandlingsmönster och hur dessa påverkar det lokala och småskaliga näringslivet i Sverige.

¹ Se bilaga 1

KOMMUNERNAS EKONOMI



Kommunernas totala intäkter uppgår till 861 miljarder kronor (år 2023)².

I runda slängar går hälften till löner och hälften till olika inköp (inklusive avskrivning och räntor), cirka 450 miljarder kronor avser betalningar till näringslivet (varav 145 miljarder avser upphandlade köp av verksamhet).

Den här analysen avser samtliga transaktioner, från kommunernas leverantörsreskontra, med fokus på inköp från småföretag och stödjandet av det lokala näringslivet.

För att förstå betydelsen av kommunernas inköpsmönster och deras effekter på det lokala näringslivet är det viktigt att sätta den offentliga köpkraften i sitt rätta sammanhang. Kommunerna är en av Sveriges största ekonomiska aktörer. Enligt SCB uppgick den totala summan för inköp till omkring 450 miljarder kronor, motsvarande cirka 9 procent av Sveriges BNP.³ Av dessa utgör ungefär 145 miljarder kronor upphandlade köp av verksamhet såsom vård, skola, omsorg och tekniska tjänster. Resterande del består av andra löpande affärer och inköp inom ramen för kommunernas dagliga drift.

När en kommun handlar påverkas inte bara kvaliteten på den egna verksamheten, utan även vilka företag som växer, var jobben skapas och hur skattemedel återcirkuleras i ekonomin. Om en större andel av inköpen går till småföretag, och särskilt till sådana med lokal förankring, bidrar det till att bygga upp ett mer robust, diversifierat och motståndskraftigt näringsliv i kommunen.

Det är inte enbart en fråga om näringslivsutveckling, utan även om samhällsekonomisk effektivitet och demokratiskt ansvarstagande. Offentlig upphandling är en av de mest direkta och påverkbara kanalerna för att omsätta politiska mål i praktisk handling. Genom att använda sin inköpsbudget strategiskt kan en kommun göra skillnad inom områden som sysselsättning, hållbarhet, jämställdhet och lokal tillväxt.

² SCB

³ https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_OE_OE0107_OE0107B/KostnDR/, https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_OE_OE0107_OE0107A/VerksKostn/

Frågeställningar i rapporten

Rapportens syfte är att ge en tydlig och faktabaserad bild av hur Sveriges kommuner använder sin köpkraft i relation till små och lokala företag. För att uppnå detta har analysen utgått från ett antal centrala frågeställningar som väglett både datainsamlingen och tolkningen av resultaten.

Den övergripande frågan är: I vilken utsträckning köper kommunerna från småföretag och hur stor del av inköpen stannar i det lokala näringslivet?

Därtill undersöks hur dessa mönster förändrats över tid, med jämförelser mellan åren 2020 och 2024. Syftet är att identifiera kommuner som gjort särskilt stora framsteg – eller tappat mark – i sina inköp från små och lokala aktörer. Genom att lyfta fram såväl topp- som bottenkommuner i olika kategorier, belyses både goda exempel och förbättringsområden.

Rapporten söker också svar på om det finns ett samband mellan olika nyckeltal. Exempelvis: tenderar kommuner som handlar mycket från småföretag också att handla mer lokalt? Eller vice versa? Dessa samband är viktiga för att förstå hur olika inköpsstrategier hänger samman och vilka effekter de får på näringslivet.

Genom att besvara dessa frågor syftar rapporten inte bara till att beskriva nuläget, utan också till att inspirera till förändring. Den vill ge beslutsfattare, upphandlare och företrädare för näringslivet underlag för att förbättra den offentliga affären – med särskilt fokus på att göra den mer tillgänglig för små och lokala företag.

Stödjer kommunerna sina lokala företag?

Hur mycket köper kommunerna från små företag?

Vilka branscher köper kommunerna in mest ifrån?

Hur stora är kommunernas inköp och hur många är företagen?

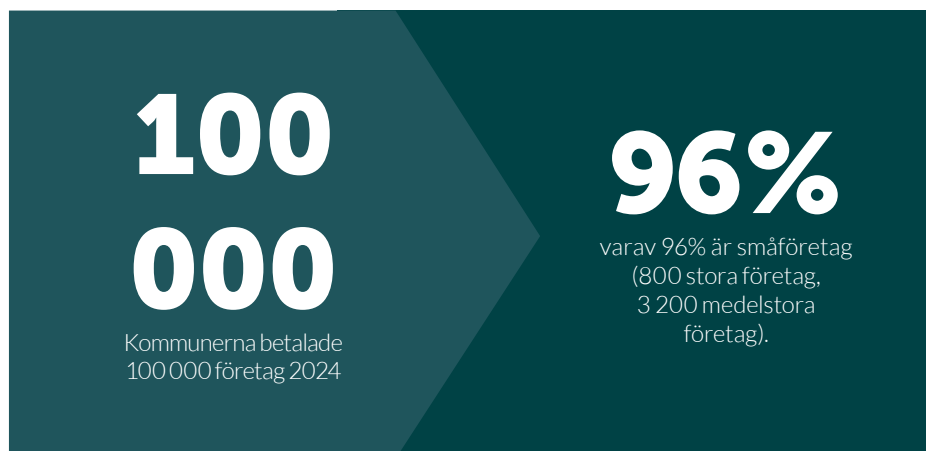
Hur stor del av företagens omsättning kommer från kommunala inköp?

NYCKELTAL 2024 – KOMMUNERNAS INKÖP FRÅN SMÅFÖRETAG



Små företag avser företag med 0-49 anställda.

NYCKELTAL 2024 – KOMMUNERNAS INKÖP FRÅN SMÅ FÖRETAG



Små företag 0-49 anställda, Medelstora företag 50-249 anställda, Stora företag 250+ anställda.

De två bilderna med rubriken "Nyckeltal 2024 – kommunernas inköp från småföretag" sammanfattar några av de mest centrala mätpunkterna i rapporten. De visar hur de kommunala inköpen under året 2024 fördelade sig mellan olika företagsstorlekar, med särskilt fokus på småföretag (0-49 anställda), men även medelstora (50-249 anställda) och stora företag (250+ anställda).

Den första bilden visar hur den totala volymen av kommunernas inköp fördelades procentuellt mellan företag av olika storlek. År 2024 köpte Sveriges kommuner varor och tjänster från småföretag för totalt 94 miljarder kronor, vilket motsvarar en ökning med 15 procent jämfört med 2020. Det visar att småföretagen spelar en allt viktigare roll i den kommunala ekonomin.

Av det totala beloppet gick cirka 25 miljarder kronor till lokala småföretag, en ökning med endast 2 procent. Det innebär att även om kommunernas inköp från småföretag som helhet har ökat kraftigt, så är tillväxten i det lokala småföretagandet betydligt mer begränsad.

Sammantaget visar utvecklingen att småföretagen har en stark position som leverantörer till kommunerna, men att potentialen för ökad lokal förankring och fler affärsmöjligheter för kommunernas egna företagare är fortsatt stor.

Den andra bilden visar att Sveriges kommuner betalade fakturor till omkring 100 000 företag år 2024. Av dessa utgjorde småföretag den helt dominerande gruppen, hela 96 000. Endast en mindre andel var medelstora (3 200) eller stora företag (800).

Denna statistik visar tydligt att småföretagen utgör ryggraden i kommunernas leverantörsled. Även om de stora företagen ofta står för en större andel av volymen i kronor räknat, är det småföretagen som i praktiken levererar den absoluta merparten av varor och tjänster till kommunerna. Detta understryker småföretagens centrala roll i den kommunala ekonomin och betydelsen av att upphandlingsregler och rutiner är anpassade för deras deltagande.

KOMMUNERNAS INKÖP UNDER PERIODEN 2020–2024

En viktig del av analysen i den här rapporten är att följa hur kommunernas inköp från småföretag har utvecklats över tid, särskilt under perioden 2020 till 2024.

Analysen över kommunernas inköp över tid visar att andelen av de totala kommunala inköpen som går till småföretag har legat relativt stabilt, med endast mindre variationer mellan åren. Trots politiska ambitioner och ökande medvetenhet om vikten av att inkludera småföretag i den offentliga affären, syns inga tydliga tecken på ett generellt uppsving för dessa företag i den kommunala upphandlingen under perioden.

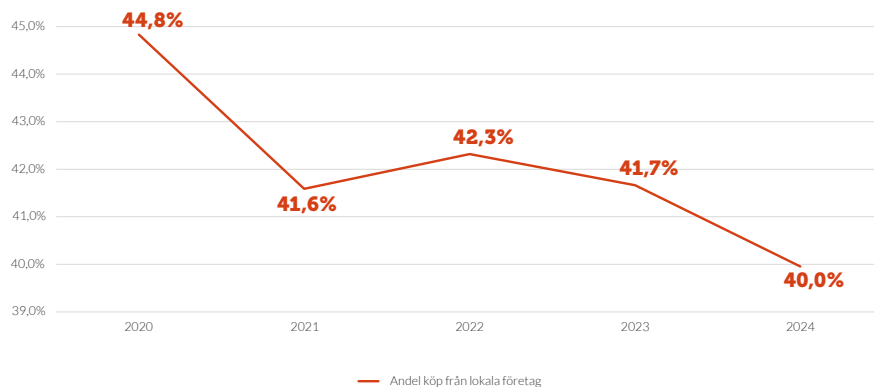
Det kan tolkas som att strukturerna för kommunal upphandling fortfarande i hög grad gynnar större aktörer. Faktorer som upphandlingarnas komplexitet, höga krav på kapacitet och höga kvalificeringskrav, samt användningen av stora samordnade ramavtal, kan göra det svårt för mindre företag att konkurrera. Det gäller i synnerhet i branscher där upphandlingar slås samman över flera kommuner eller över längre perioder.

Samtidigt finns det exempel på kommuner som tydligt förbättrat sin andel inköp från småföretag under dessa år. Dessa kommuner har ofta kännetecknats av ett mer strategiskt arbete med upphandling, exempelvis genom att dela upp kontrakt, arbeta mer proaktivt med leverantörsdialoger eller samverka med lokala näringslivsaktörer. Den typen av utveckling visar att förändring är möjlig – men att den kräver både vilja och metodstöd.

Det är också viktigt att understryka att utvecklingen mellan 2020 och 2024 omfattar en period av stora samhällsförändringar: pandemin, ökade säkerhetspolitiska spänningar och stigande kostnader inom offentlig sektor. Sådana förändringar påverkar inte bara kommunernas inköpsmönster, utan också förutsättningarna för småföretag att delta i upphandlingar.

Sammantaget visar tidsserien att kommunernas inköp från småföretag inte har förändrats dramatiskt över de senaste fem åren, vilket i sig är en signal. I ett läge där småföretag lyfts fram som viktiga för såväl tillväxt, sysselsättning som beredskap, bör denna stabilitet tolkas som ett behov av förnyat fokus och kraftfullare insatser. Om målet är att fler småföretag ska kunna delta i och vinna offentliga affärer, krävs en tydligare politisk prioritering, uppföljning och operativ förändring i hur kommunal upphandling utformas och genomförs.

Figur 1. Andel inköp från lokala företag (samtliga oavsett storlek)



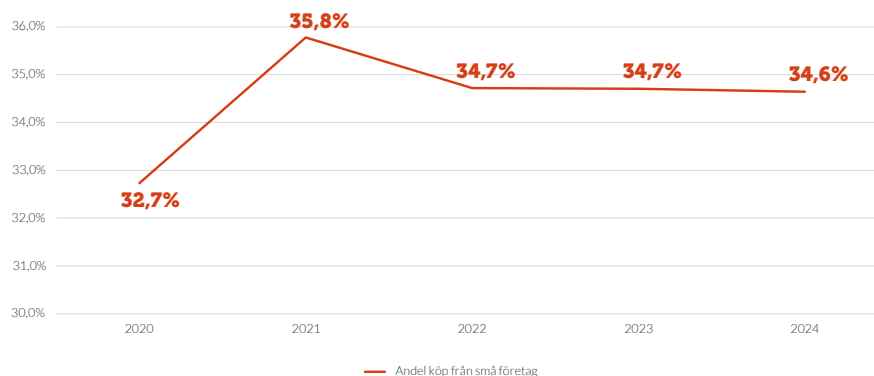
Källa: Företagarna/Tendium

Andelen kommunala inköp som går till lokala företag har minskat under de senaste fem åren. År 2020 uppgick andelen till 44,8 procent, men har därefter successivt sjunkit.

Den nedåtgående trenden visar att kommunerna i allt högre grad väljer leverantörer utanför den egna kommunen. Även om småföretag fortsatt är den dominerande leverantörsgruppen totalt sett, innebär minskningen av den lokala andelen att den direkta nyttan för det lokala näringslivet minskar.

Resultaten understryker vikten av att stärka den lokala ekonomin och göra kommunen mindre sårbar för konjunktursvängningar.

Figur 2. Andel inköp från småföretag

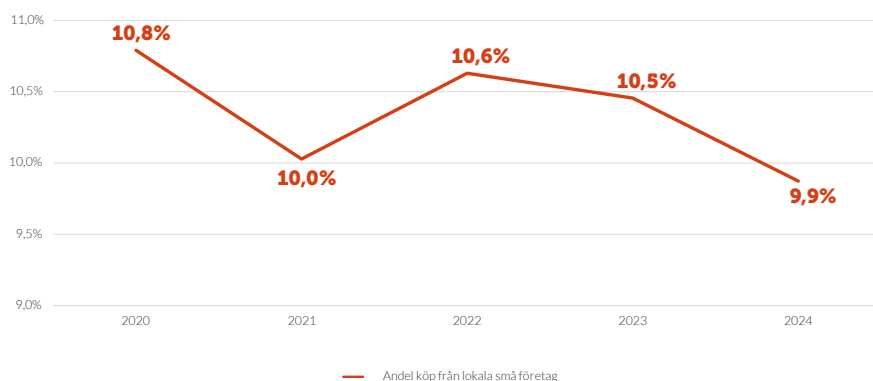


Källa: Företagarna/Tendium

Andelen av kommunernas inköp som går till småföretag har under perioden 2020–2024 legat relativt stabilt, men på en måttlig nivå.

Utvecklingen visar att småföretagens roll som leverantörer till kommunerna är betydande, men att deras andel av de totala inköpen inte har ökat i någon större utsträckning under de senaste åren. Trots att småföretag utgör den helt dominerande företagsgruppen i Sverige och står för en mycket stor del av sysselsättningen, är deras andel av kommunernas inköp relativt begränsad och har inte haft någon tydlig uppåtgående trend.

Figur 3. Andel inköp från lokala småföretag



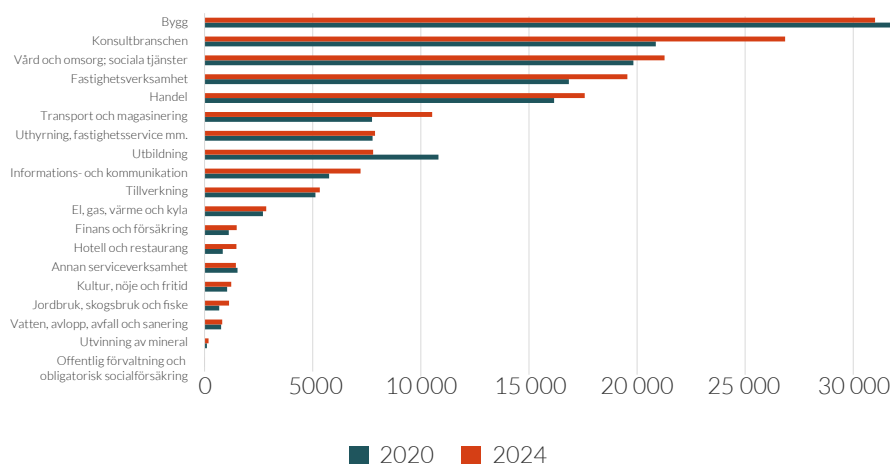
Källa: Företagarna/Tendium

Andelen av kommunernas inköp som går till lokala småföretag har under perioden 2020–2024 legat relativt stabilt men på en låg nivå.

Att andelen lokala småföretag ligger under tio procent innebär att det stora flertalet av kommunernas inköp görs från andra aktörer – antingen större företag, medelstora företag eller småföretag utanför den egna kommunen. Det väcker frågor om kommunernas möjligheter och vilja att använda offentlig upphandling som ett verktyg för att stärka det lokala näringslivet, skapa arbetstillfällen och bidra till lokal tillväxt.

Utvecklingen pekar på ett behov av att analysera varför lokala småföretag inte tar en större del av de kommunala inköpen, trots att de många gånger har kapacitet och vilja att leverera. Här kan både utformningen av upphandlingar, kravställning, kontraktsstorlek och uppföljning spela en avgörande roll. För att öka andelen lokala småföretag i upphandlingar krävs det sammanfattningsvis åtgärder som sänker inträdesbarriärerna och gör det lättare för småföretag att delta och konkurrera.

Figur 4. Kommunal inköp från småföretag per bransch



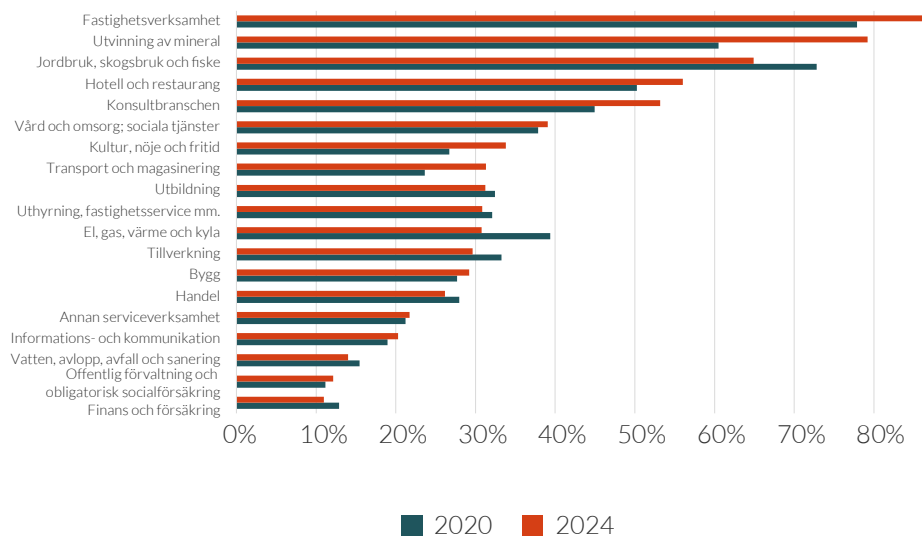
Källa: Företagarna/Tendium

Bygg- och vårdsektorerna är fortfarande de mest småföretagsintensiva på kommunal nivå. Det kan förklaras av att dessa branscher traditionellt har en hög andel småföretag och ofta utför lokala tjänster.

Samtidigt syns en viss nedgång i inköpen från småföretag inom mindre branscher. Det kan exempelvis bero på att allt fler kommuner går samman i samordnade upphandlingar med stora ramavtal, där kravnivån och avtalens omfattning missgynnar småföretag. Det finns därför anledning att se över hur själva avtalen utformas och vilken avtalstyp som tillämpas.

Det här är också ett kvitto på att kommuner som vill öka sina inköp från småföretag behöver göra ett mer aktivt arbete inom branscher där inköpsvolymerna idag är små — exempelvis inom transporter och livsmedel, där konkurrensen är begränsad men potentialen stor.

Figur 5. Kommunal inköp från småföretag som andel av alla kommunala inköp i branschen



Källa: Företagarna/Tendium

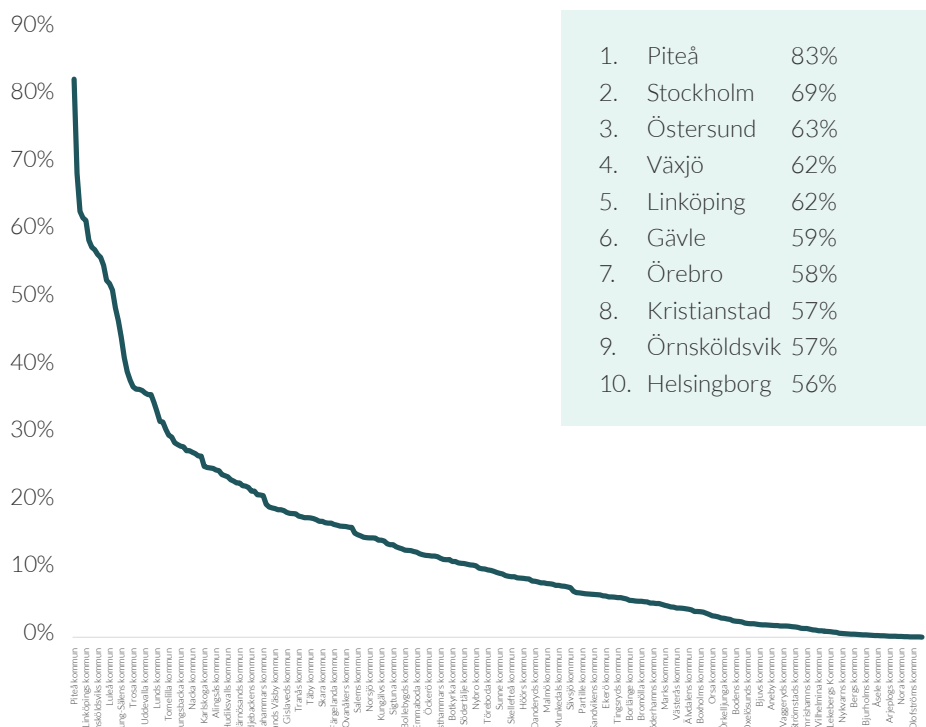
Den här bilden visar hur stor andel av kommunens inköp inom varje bransch som går till småföretag under åren 2020 och 2024. Det ger ett intressant komplement till föregående bild, eftersom man ser var småföretagen lyckas ta en större marknadsandel.

Bygg och anläggning samt vård och omsorg har även här hög andel köp från småföretag, men andelen är betydligt lägre i branscher som IT och kollektivtrafik. Det visar på att vissa branscher är bättre anpassade för mindre leverantörer, antingen för att kontrakten är mindre, uppdelade eller för att kommunerna är mer benägna att underlätta för små aktörers deltagande.

Analysen av resultatet visar att det finns potential att öka småföretagens andel inom branscher som i dagsläget domineras av stora företag.

Andel av kommunens inköp från lokala företag 2024 (samtliga oavsett storlek)

Figur 6. Topp 10: Andel av kommunens inköp från lokala företag 2024



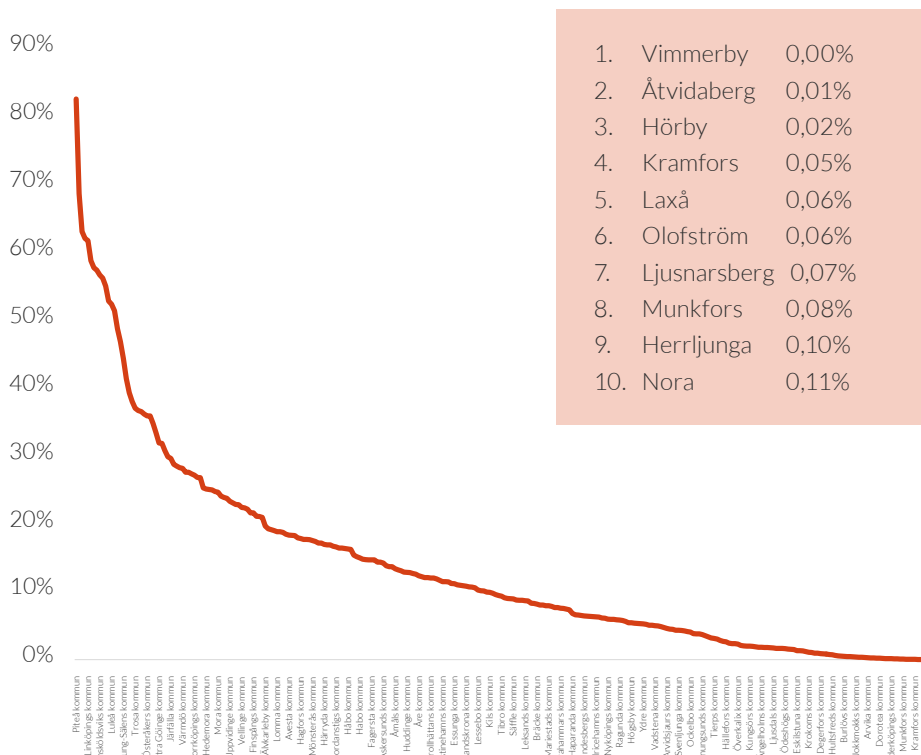
Källa: Företagarna/Tendium. Statistiken avser lokala företag med arbetsställe i kommunen. För de kommuner som saknar uppgifter för 2024 har senast tillgängliga år använts.

Den här delen av analysen fokuserar på hur stor andel av kommunernas totala inköp som går till företag med verksamhet inom den egna kommunen – alltså lokala företag oavsett storlek. Resultatet visar på avsevärda skillnader mellan kommunerna, vilket tyder på att lokala inköp i hög grad påverkas av kommunens inköpsstrategi snarare än geografiska eller strukturella förutsättningar.

I toppen av listan återfinns Piteå, där hela 83 procent av kommunens inköpsvolym under 2024 gick till företag med lokal förankring. Även större kommuner som Stockholm (69 %) och Östersund (63 %) uppvisar höga andelar, vilket visar att även större och mer komplexa kommuner kan bedriva inköpsverksamhet med tydligt lokal förankring.

Ett tydligt mönster framträder: kommuner med hög andel lokala inköp tenderar också att ha ett mer utvecklat och strategiskt förhållningssätt till sitt näringsliv. Dessa kommuner arbetar ofta medvetet för att möjliggöra små leverantörers deltagande och ser offentlig upphandling som ett verktyg för lokal utveckling – inte bara en administrativ funktion.

Figur 7. Botten 10: Andel av kommunens inköp från lokala företag 2024



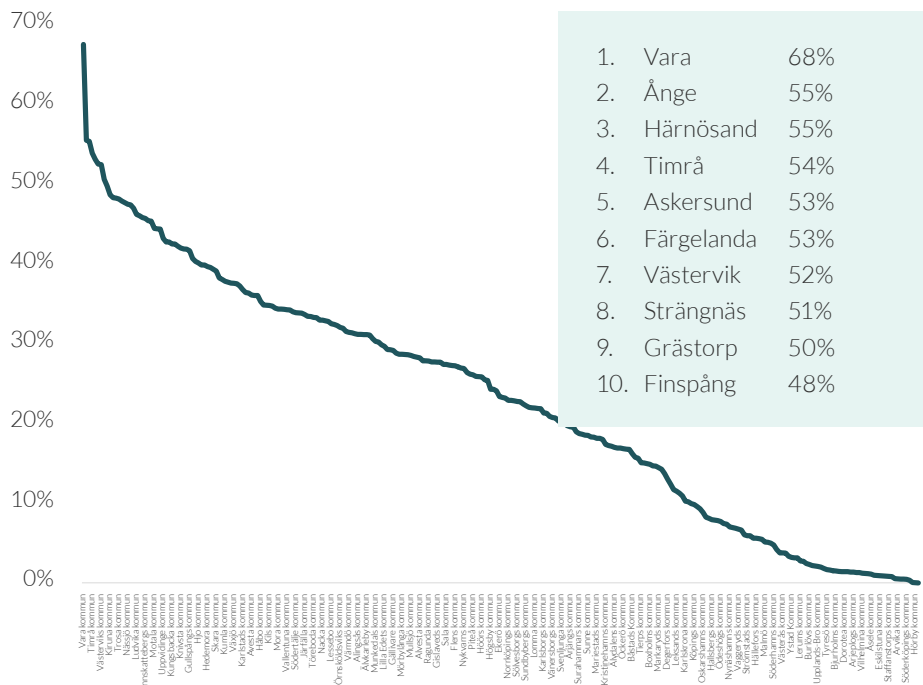
Källa:: Företagarna/Tendium. Statistiken avser lokala företag med arbetsställe i kommunen. För de kommuner som saknar uppgifter för 2024 har senast tillgängliga år använts.

I den nedre delen av rankingen finns kommuner som Vimmerby, Åtvidaberg och Hörby, där andelen lokala inköp är mycket låg. Det innebär att stora delar av de offentliga affärerna lämnar kommunen, vilket innebär att de i mindre utsträckning bidrar till lokal sysselsättning, näringslivsutveckling och återinvestering i det egna samhället. Det kan också medföra ökat beroende av externa leverantörer och mindre beredskap i händelse av kris eller störningar i logistikkedjor.

Lokala inköp har flera samhällsekonomiska fördelar. De bidrar till fler arbetstillfällen, högre lokal företagsamhet, ökade skatteintäkter och bättre service till medborgarna. Dessutom skapas ofta närmare relationer mellan beställare och leverantörer, vilket leder till snabbare leveranser, bättre anpassade lösningar och större anbudsdeltagande vid framtida upphandlingar.

Andel av kommunens inköp från småföretag 2024

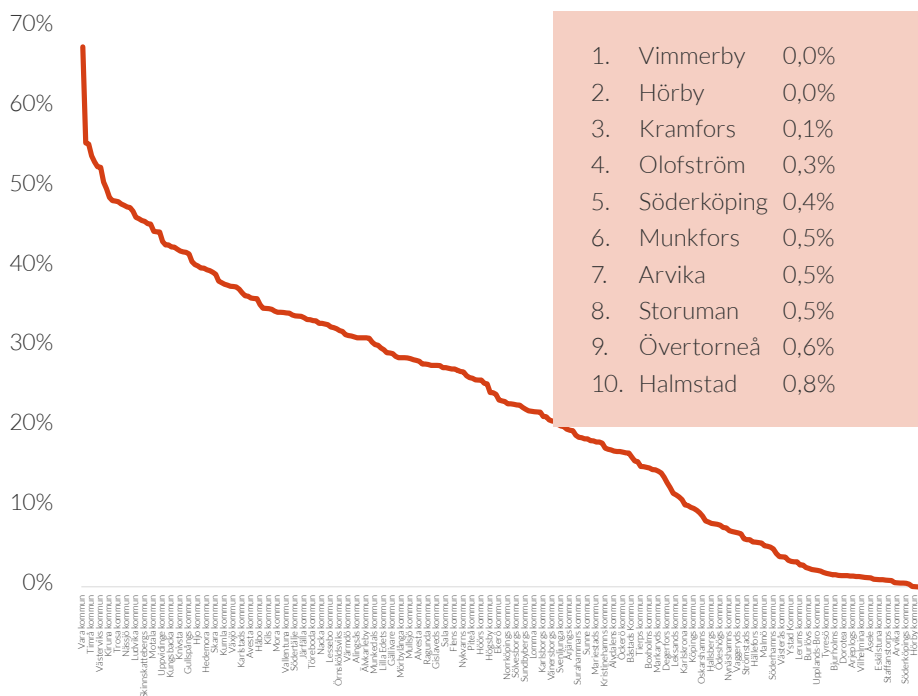
Figur 8. Topp 10: Andel av kommunens inköp från småföretag 2024



Källa: Företagarna/Tendium. Statistiken avser lokala företag med arbetsställe i kommunen. För de kommuner som saknar uppgifter för 2024 har senast tillgängliga år använts.

Andel av kommunens inköp från småföretag skiljer sig stort i landet. Denna bild över kommunernas inköp från småföretag 2024 visar på stora skillnader mellan olika delar av landet. I topp ligger Vara kommun, där hela 68 procent av inköpen görs från lokala småföretag. Samtliga kommuner på tio-i-topp-listan ligger omkring 50 procent och över, vilket indikerar att småföretag utgör en betydande del av deras leverantörsbas. Kurvan i statistiken faller dock brant från toppen, vilket visar att många kommuner fortfarande har en relativt låg andel inköp från småföretag. Skillnaderna mellan kommunerna i statistiken understryker att det finns betydande förbättringspotential i stora delar av landet.

Figur 9. Botten 10: Andel av kommunens inköp från småföretag 2024



Källa:: Företagarna/Tendium. Statistiken avser lokala företag med arbetsställe i kommunen. För de kommuner som saknar uppgifter för 2024 har senast tillgängliga år använts.

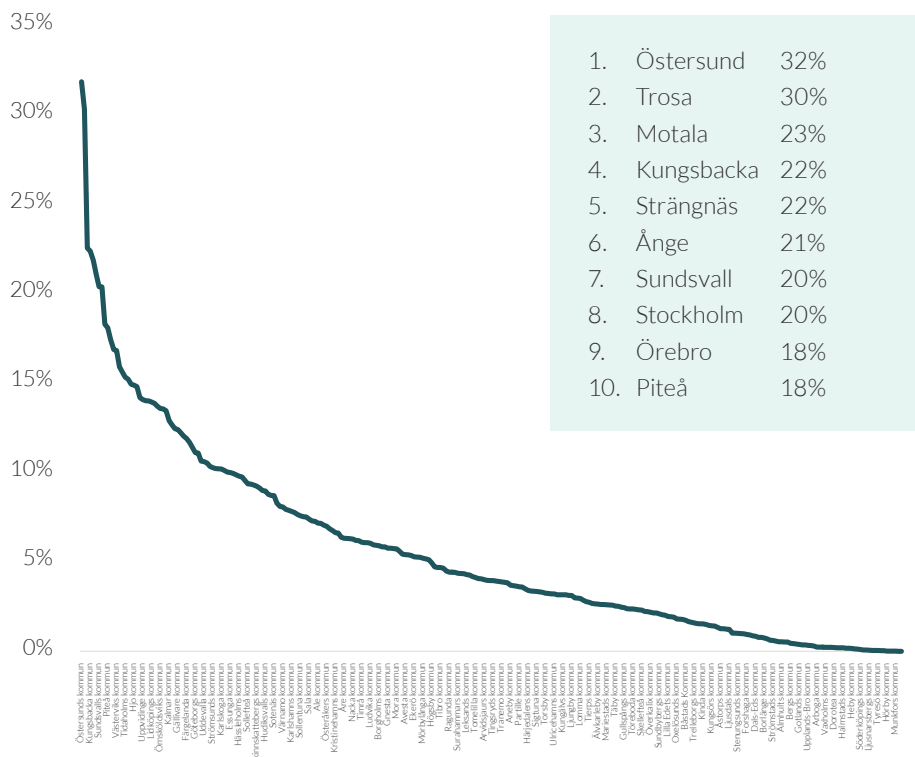
Här framgår vilka kommuner som i lägst utsträckning gör sina inköp från småföretag, det vill säga företag med 0–49 anställda. Den här statistiken väcker oro, eftersom småföretag är ryggraden i det svenska näringslivet och spelar en avgörande roll för lokal sysselsättning, innovation och ekonomisk motståndskraft. När kommuner i så låg utsträckning anlitar småföretag, riskerar man att urholka det lokala näringslivet och samtidigt missa möjligheten till ökad konkurrens, mer specialiserade lösningar och förbättrad resiliens.

Att en kommun ligger i botten betyder inte nödvändigtvis att det saknas småföretag i kommunen, utan det kan lika gärna vara en effekt av hur upphandlingarna är utformade. Krav som utformas som utesluter småföretag eller avsaknad av dialog med lokala leverantörer kan båda bidra till detta resultat. Det kan också vara ett tecken på att kommunen i högre grad vänder sig till större, nationella eller regionala leverantörer – något som kan upplevas som effektivt men som samtidigt riskerar att skapa inlåsnings- och beroenden.

Att även större kommuner återfinns i bottenlistan visar att detta inte är ett problem enbart för mindre eller mer glesbefolkade orter. Tvärtom signalerar det att strukturella brister i upphandlingspraxis finns oavsett storlek, och att det krävs ett medvetet arbete för att bryta mönstret.

Andel av kommunens inköp från lokala småföretag 2024

Figur 10. Topp 10: Andel av kommunens inköp från lokala småföretag 2024



Källa:: Företagarna/Tendium. Statistiken avser lokala företag med arbetsställe i kommunen. För de kommuner som saknar uppgifter för 2024 har senast tillgängliga år använts.

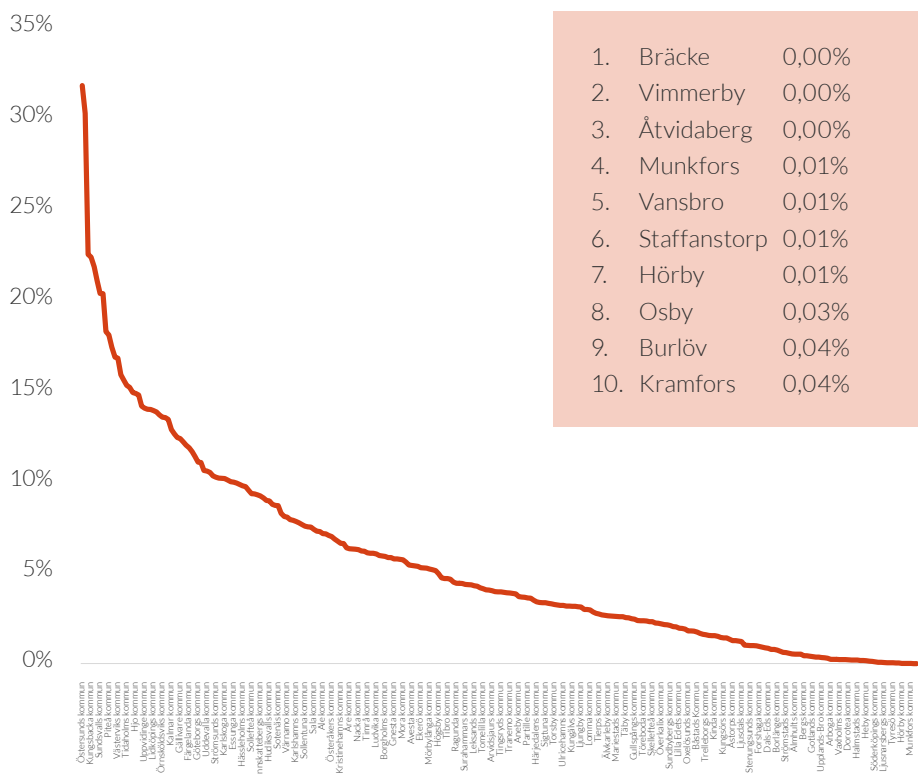
Diagrammet lyfter fram de kommuner som i störst utsträckning har gjort affärer med småföretag som har verksamhet inom den egna kommunen. Resultatet är en viktig indikator på hur väl en kommun lyckas integrera det egna lokala näringslivet i den offentliga affären.

Det är värt att notera att flera av kommunerna i topp inte tillhör de största i landet, vilket antyder att det inte nödvändigtvis krävs stora resurser eller omfattande organisation för att lyckas. Tvärtom kan mindre kommuner ha fördelar i form av kortare beslutsvägar och större kännedom om det lokala näringslivet.

Att kommuner som Östersund, Trosa och Motala ligger i toppen kan bero på en kombination av faktorer: strategiskt inköpsarbete, politisk vilja, tydlig dialog med företagen och en uppdelning av kontrakt som gör det möjligt för mindre företag att konkurrera. Kommuner som aktivt arbetar med leverantörsdialoger, anordnar informationsträffar inför upphandlingar och ställer proportionerliga krav har ofta större förutsättningar att uppnå liknande resultat.

Bilden bekräftar också det samband som lyfts i övriga delar av rapporten: kommuner som köper mer från småföretag tenderar samtidigt att köpa mer lokalt. Det understryker vikten av att se småföretagsvänlig upphandling inte som en kompromiss, utan som en investering i lokal robusthet, innovation och välfärd. Här fungerar de kommuner som toppar listan som förebilder – och som konkreta exempel på att det går att upphandla både lagenligt och lokalt.

Figur 11. Botten 10: Andel av kommunens inköp från lokala småföretag 2024



Källa:: Företagarna/Tendium. Statistiken avser lokala företag med arbetsställe i kommunen. För de kommuner som saknar uppgifter för 2024 har senast tillgängliga år använts.

Diagrammet visar vilka kommuner som i minst utsträckning riktar sina inköp till småföretag som har verksamhet inom den egna kommunen. Denna typ av statistik är särskilt viktig eftersom den belyser hur kommunerna använder sin köpkraft – inte bara för att lösa sina behov, utan också för att påverka den lokala ekonomin.

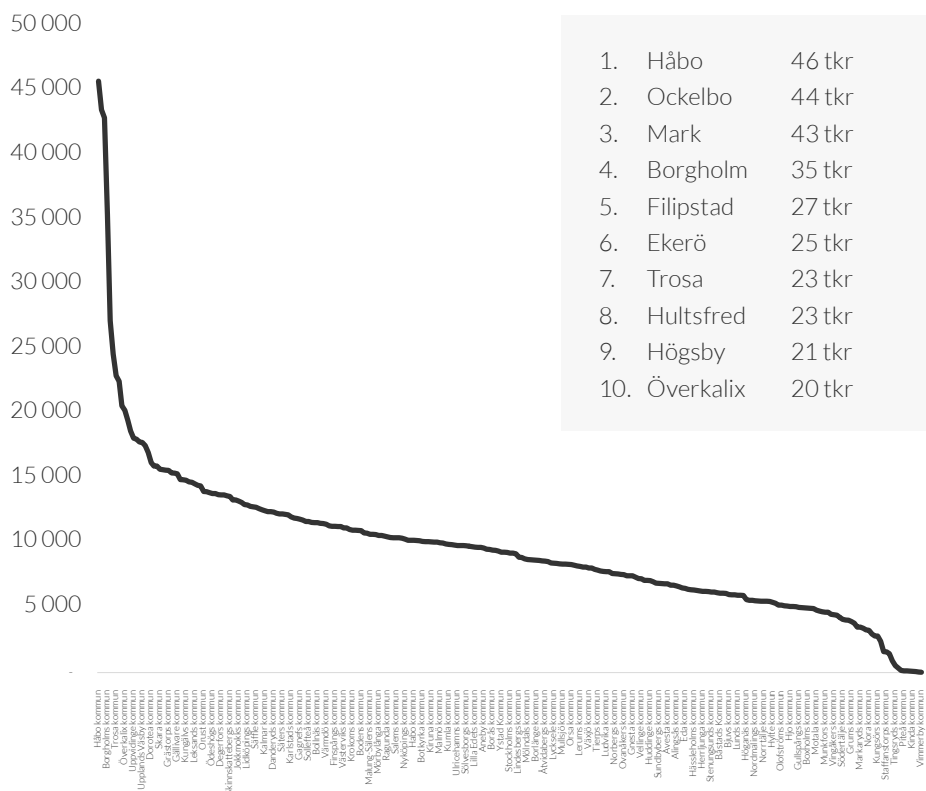
Att ligga i botten på denna lista innebär att en mycket liten andel av kommunens inköpsbudget går till företag som både är små och lokalt förankrade. Det väcker flera frågor: saknas det små lokala leverantörer, eller finns de men lyckas inte vinna kontrakt? Har kommunen utformat sina upphandlingar på ett sätt som utesluter dem, med höga krav, stora volymer eller centraliserade ramavtal?

För små kommuner kan det finnas strukturella utmaningar, som ett begränsat antal lokala företag inom vissa branscher. Men flera av kommunerna i bottenlistan har ändå en företagsstruktur som borde kunna möjliggöra lokala affärer i större utsträckning. Det tyder på att andra faktorer spelar in – exempelvis brist på upphandlingsstrategi, otillräcklig dialog med det lokala näringslivet eller en låg ambitionsnivå när det gäller att underlätta för småföretags deltagande.

Det här är därför inte bara en fråga om procenttal – det handlar om hur kommunen förhåller sig till sitt näringsliv och hur man väljer att använda offentlig upphandling som ett verktyg för lokal utveckling. De kommuner som hamnar i botten bör se detta som en väckarklocka och inleda ett aktivt arbete för att identifiera hinder och skapa bättre förutsättningar för lokala småföretag att delta i den offentliga affären.

Kommunernas inköp från småföretag 2024, per invånare

Figur 12. Topp 10: Kommunala inköp från småföretag 2024, per invånare



Källa: Företagarna/Tendium. Statistiken avser lokala företag med arbetsställe i kommunen. För de kommuner som saknar uppgifter för 2024 har senast tillgängliga år använts.

Diagrammet visar vilka kommuner som köper mest från småföretag räknat i kronor per invånare. Det är ett nyckeltal som kompletterar procentandelarna i andra bilder, och som ger en tydligare bild av hur mycket resurser kommunerna faktiskt kanaliserar till småföretag, oavsett kommunens totala storlek eller totala inköpsvolym.

I toppen återfinns flera mindre kommuner, vilket är intressant och visar att även små eller resursmässigt begränsade kommuner kan välja att prioritera småföretag i sina inköp. Det handlar alltså inte bara om andelar utan om faktiska kronor per invånare som kommer småföretag till del. Exempelvis visar kommuner som Håbo, Ockelbo och Mark att ett systematiskt och medvetet upphandlingsarbete kan ge konkreta effekter – inte bara i form av höga andelar, utan också i faktiska belopp.

Detta mått är särskilt relevant eftersom det visar hur mycket stöd den lokala ekonomin faktiskt får av kommunen i praktiken. Två kommuner med samma procentandel inköp från småföretag kan ha mycket olika resultat i kronor per invånare, beroende på hur mycket de totalt sett köper in. Ett högt värde i kronor per invånare indikerar att kommunen inte bara har bra andelar – utan också en omfattande köpkraft som kommer småföretag till godo.

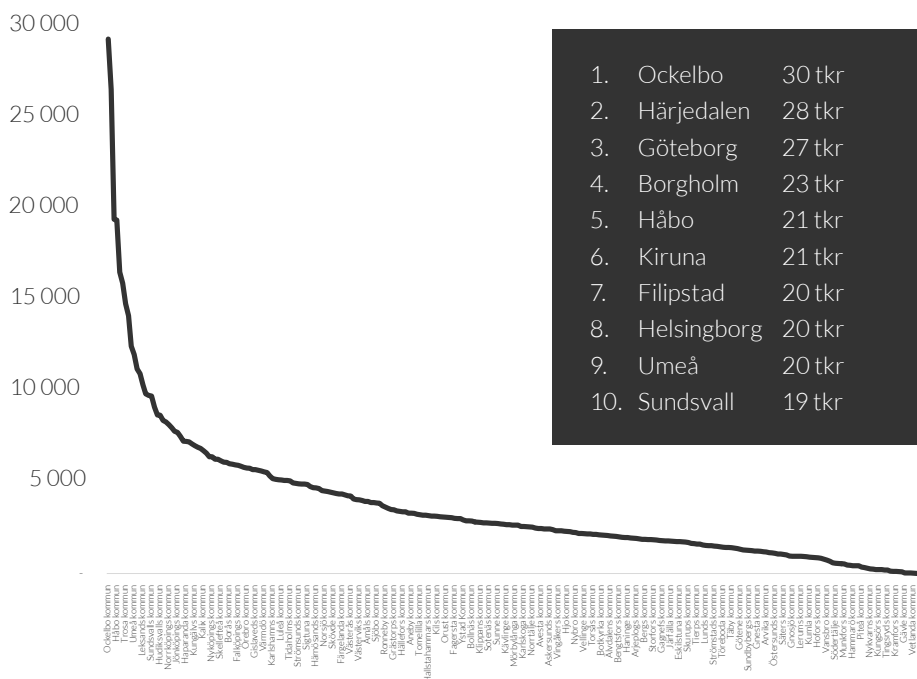
Att små kommuner toppar listan kan också bero på en större närhet mellan kommunorganisationen och det lokala näringslivet. Det finns ofta en bättre kännedom om vilka företag som finns, och en större vilja att utforma upphandlingarna så att dessa företag kan delta. Det kan handla om att dela upp kontrakt, förenkla kraven eller arbeta mer uppsökande gentemot företagen.

Det är också värt att notera att detta nyckeltal inte är beroende av om företagen är lokala eller ej – bara att de är små. Det innebär att även kommuner som handlar mycket med småföretag utanför det egna området kan ligga högt i denna ranking, vilket gör måttet till ett viktigt komplement till de bilder som fokuserar på lokal anknytning.

Sammanfattningsvis visar bilden att vissa kommuner – oavsett storlek – lyckas särskilt väl med att använda sin upphandlingsbudget för att främja småföretagande i praktiken. Det är ett tydligt exempel på hur offentlig upphandling kan bli ett kraftfullt verktyg för att stimulera företagstillväxt, skapa jobb och öka lokal och regional resiliens.

Kommunernas inköp från lokala företag 2024 (oavsett storlek), per invånare

Figur 13. Topp 10: Kommunala inköp från lokala företag 2024, per invånare



Källa: Företagarna/Tendium. Statistiken avser lokala företag med arbetsställe i kommunen. För de kommuner som saknar uppgifter för 2024 har senast tillgängliga år använts.

Diagrammet visar vilka kommuner som, sett till befolkningens storlek, lägger mest pengar på inköp från företag med arbetsställe i den egna kommunen. Denna indikator är särskilt värdefull för att förstå i vilken utsträckning en kommun faktiskt använder sin köpkraft för att stödja det lokala näringslivet – inte bara relativt i procent, utan konkret i kronor per invånare.

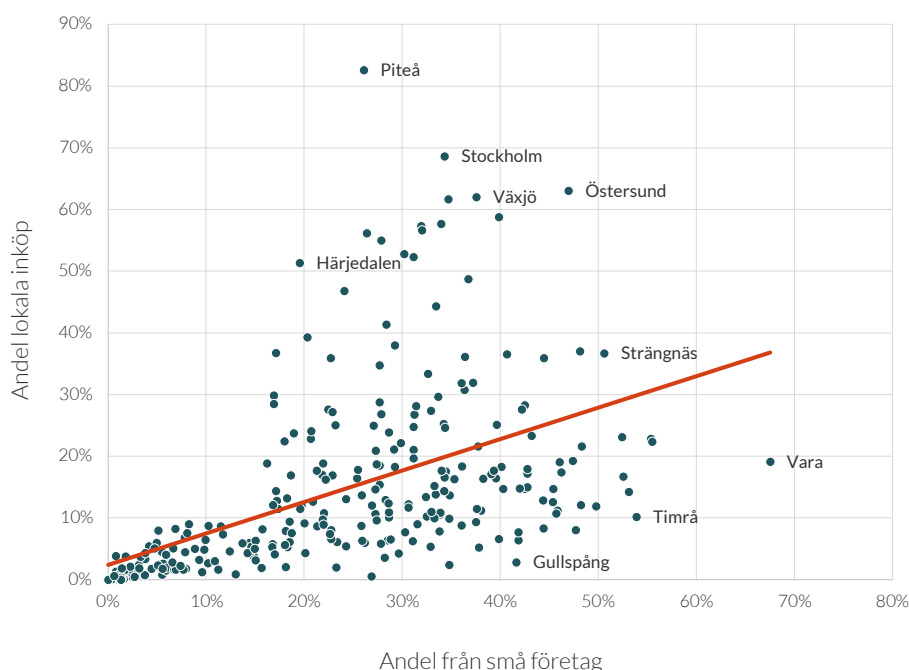
Flera av de kommuner som återfinns i toppen är mindre eller medelstora kommuner, exempelvis Ockelbo, Härjedalen och Borgholm. Att de placerar sig högt per invånare visar att mindre kommuner ofta har närmare relationer till sina företag och att den kommunala inköpsstrategin är tydligt förankrad i den lokala kontexten. I sådana kommuner kan en stor del av tjänste- och varubehoven ofta täckas av lokala leverantörer, och kommunerna har sannolikt en god kännedom om vilka små och medelstora företag som finns på orten.

Att också större kommuner som Göteborg och Helsingborg finns med på listan är anmärkningsvärt. Det visar att även städer med betydligt större inköpsvolym och komplexa organisationer kan arbeta framgångsrikt med att underlätta för lokala företag att delta i offentlig upphandling. Det kräver dock ofta mer strukturerat arbete, med proaktiva leverantörsdialoger och en vilja att anpassa kravspecifikationer för att lokala företag ska kunna konkurrera.

Det här måttet – kronor per invånare – ger ett mer rättvist underlag för jämförelser mellan kommuner av olika storlek. Det avslöjar om en kommun faktiskt omsätter sina ambitioner om lokal företagsutveckling i praktiken. En kommun som köper mycket lokalt stärker inte bara det egna näringslivet utan även sin försörjningsberedskap, skattebas och samhällsekonomiska hållbarhet.

En hög nivå av lokala inköp per invånare bör därför ses som ett tecken på ett medvetet inköpsarbete som bidrar till lokal tillväxt, fler arbetstillfällen och ökad cirkulation av resurser inom kommunen. Det är också en påminnelse till andra kommuner: att underlätta för lokala företag att medverka i offentlig upphandling är fullt möjligt – oavsett geografisk eller demografisk utgångspunkt – om den politiska viljan och det strategiska arbetet finns på plats.

Figur 14. Inköp från småföretag tenderar att samtidigt stödja det lokala näringslivet



Källa: Företagarna/Tendium. Statistiken avser lokala företag med arbetsställe i kommunen. För de kommuner som saknar uppgifter för 2024 har senast tillgängliga år använts.

Diagrammet visar ett tydligt samband mellan två viktiga dimensioner i den offentliga affären: andelen inköp från småföretag och andelen inköp från lokala företag med verksamhet i kommunen. Den underliggande slutsatsen är att dessa två mått ofta går hand i hand – det vill säga, kommuner som prioriterar småföretag tenderar också att rikta sina inköp till företag med lokal förankring.

Det här sambandet är logiskt, men också strategiskt viktigt. Många småföretag är just lokala till sin natur – de är ofta etablerade i en kommun, har sin huvudsakliga verksamhet där och är beroende av närhet till kunder och uppdrag. När en kommun underlättar för småföretag att medverka i offentlig upphandling skapas därmed också goda förutsättningar för att pengarna ska stanna i den lokala ekonomin.

Bilden indikerar också att det inte handlar om en slump eller enskilda undantag, utan om ett mönster. Den visar att ett småföretagsvänligt upphandlingsklimat ofta hänger samman med ett lokalt näringslivsvänligt förhållningssätt.

Det omvända gäller också: kommuner som domineras av stora ramavtal, nationella leverantörer eller höga inträdeskrav i upphandlingar riskerar att både utestänga småföretag och att resurserna lämnar kommunen. Det innebär minskad lokal ekonomisk stimulans, färre jobb och ett svagare näringsliv.

Sambandet i bilden bör därför ses som en signal till beslutsfattare och upphandlare: strategier som gynnar småföretag är samtidigt strategier som stärker kommunen som helhet. Genom att utveckla upphandlingarna så att små, ofta lokala företag kan delta på lika villkor, bygger kommunen upp en bredare och mer stabil leverantörsbas – och bidrar till ett mer levande och motståndskraftigt samhälle. Det är en dubbel vinst: både för kommunen som köpare och för företagen som leverantörer.

Tabell 1. Kommuner med störst ökning 2024 jämfört med 2020

</

Källa: Företagarna/Tendium. 46 kommuner saknas i jämförelsen med uppgifter för både 2024 och 2020

Denna jämförelser visar vilka kommuner som sedan 2020 gjort den mest påtagliga förbättringen när det gäller inköp från små företag respektive lokala småföretag.

Att en kommun ökar sin andel inköp från småföretag och lokala småföretag över tid är ett tecken på en medveten och uthållig upphandlingsstrategi. Det kan tyda på att kommunen har genomfört åtgärder för att stärka konkurrensen, sänka trösklarna för mindre företag, och skapa en mer öppen och inkluderande marknad. Det kan också handla om ökad samverkan med näringslivsorganisationer, införande av lokala inköpsstrategier eller att man aktivt börjat följa upp hur stor del av kommunens inköp som når småföretag.

Kommuner som finns med i denna topp-20-lista har sannolikt gått från ord till handling – från övergripande mål till konkreta upphandlingar där fler små leverantörer faktiskt kunnat vinna kontrakt. Det är också rimligt att anta att vissa kommuner haft ett särskilt lågt utgångsläge 2020, vilket gjort förbättringspotentialen större – men det förtar inte värdet av deras insats. Tvärtom visar det att även kommuner som tidigare legat långt efter kan ta stora kliv framåt på relativt kort tid.

Tabellen visar att förändring är möjlig, att lokala politiska prioriteringar och organisatoriska beslut spelar roll, och att det finns goda exempel att inspireras av. Den fungerar därmed som en motbild till de ofta negativa berättelserna om offentlig upphandling – och i stället som en påminnelse om att upphandling kan vara ett kraftfullt verktyg för näringslivsutveckling om det används rätt.

Tabell 2. Kommuner med störst minskning 2024 jämfört med 2020

BOTTEN-20: INKÖP FRÅN SMÅFÖRETAG		BOTTEN-20: INKÖP FRÅN LOKALA SMÅFÖRETAG	
1.	Söderhamns kommun -20%	1.	Mölnbäcks kommun -6%
2.	Nora kommun -20%	2.	Arboga kommun -6%
3.	Staffanstorps kommun -21%	3.	Halmstads kommun -6%
4.	Arboga kommun -21%	4.	Munkedals kommun -6%
5.	Ydre kommun -23%	5.	Bodens kommun -7%
6.	Bodens kommun -23%	6.	Enköpings kommun -7%
7.	Lerums kommun -24%	7.	Hallsbergs kommun -7%
8.	Eskilstuna kommun -25%	8.	Borlänge kommun -7%
9.	Åsele kommun -25%	9.	Falu kommun -8%
10.	Hallsbergs kommun -26%	10.	Aneby kommun -8%
11.	Åtvidabergs kommun -27%	11.	Söderhamns kommun -9%
12.	Tidaholms kommun -28%	12.	Ljusdals kommun -10%
13.	Upplands-Bro kommun -28%	13.	Vårgårda kommun -11%
14.	Borlänge kommun -30%	14.	Eskilstuna kommun -11%
15.	Stenungsunds kommun -34%	15.	Ljungby kommun -12%
16.	Ängelholms kommun -35%	16.	Ängelholms kommun -15%
17.	Dals-Eds kommun -36%	17.	Stenungsunds kommun -15%
18.	Aneby kommun -36%	18.	Dals-Eds kommun -17%
19.	Vårgårda kommun -45%	19.	Tidaholms kommun -22%
20.	Älvkarleby kommun -61%	20.	Habo kommun -24%

Källa: Företagarna/Tendium. 46 kommuner saknas i jämförelsen med uppgifter för både 2024 och 2020

Denna jämförelse visar vilka kommuner som under 2020 och 2024 minskat sin andel inköp från småföretag respektive lokala småföretag. Det är en viktig och allvarlig signal eftersom det pekar på en negativ strukturell utveckling över tid.

När en kommun minskar sina inköp från småföretag och lokala företag över flera år kan det tyda på att upphandlingspraxis har förändrats i grunden. Det kan också bero på att kommunen slutat följa upp andelen småföretagsaffärer eller att frågan tappat politisk prioritet.

Det är viktigt att förstå att denna minskning sker under en period då småföretagens roll i samhället har blivit alltmer central – inte minst i diskussioner om lokal utveckling, hållbarhet och försörjningsberedskap. Att kommuner då väljer en väg som minskar dessa företags möjligheter att delta i den offentliga affären framstår som både strategiskt kortsiktigt och ekonomiskt ineffektivt.

Kommunerna på denna lista bör därför noggrant analysera vad som orsakat nedgången. Har man exempelvis samlat upphandlingar i större enheter utan att väga in tillgänglighet för små leverantörer? Har kraven blivit för tekniska eller omfattande? Saknas tydliga målsättningar eller incitament att handla småskaligt och lokalt?

Bilden fungerar som ett varningstecken – men också som ett underlag för förändring. Genom att kartlägga varför andelen inköp från små och lokala företag minskat, kan kommunerna hitta tillbaka till en mer balanserad upphandlingsstrategi där både affärsmässighet och samhällsnytta får plats. I en tid då hållbarhet, robusthet och lokalt ansvar är i fokus, borde utvecklingen gå i motsatt riktning – mot mer, inte mindre, affärer med de små lokala företag som utgör grunden för Sveriges ekonomi.

VÄGEN FRAMÅT – FÖRBÄTTRINGSFÖRSLAG

Den här rapporten visar tydligt att många kommuner har en betydande outnyttjad potential när det gäller att öka andelen inköp från småföretag. Trots att småföretag utgör grunden för Sveriges ekonomi – och ofta har en stark förankring i det lokala samhället – når de fortfarande inte i tillräcklig utsträckning fram i den offentliga affären. Samtidigt pekar analysen på att förändring är möjlig: flera kommuner har på kort tid förbättrat sina inköpsmönster. Vägen framåt handlar därför om att sprida dessa goda exempel, sänka trösklarna för småföretag och utveckla upphandlingen som ett strategiskt verktyg.

För det första bör fler kommuner ta fram en tydlig inköpsstrategi med målsättningar för småföretag. Strategin bör kopplas till konkreta åtgärder, till exempel krav på uppdelning av kontrakt, balanserad och relevant kravställning och ökad uppföljning av vilka företag som faktiskt tilldelas offentliga kontrakt. Det räcker dock inte att analysera tilldelningar – det är utfallet i leverantörsreskontran som visar den verkliga påverkan.

För det andra behövs bättre och mer regelbunden dialog med det lokala näringslivet. Många småföretag upplever upphandling som svårtillgängligt, formellt och resurskrävande. Genom leverantörsträffar, förenklade upphandlingsdokument, rådgivning och anbudsskola kan kommunerna sänka trösklarna och bidra till att fler små aktörer vågar och får möjlighet att delta.

En annan viktig åtgärd är att stärka upphandlarnas roll som strategiska utvecklare. Upphandlingsfunktionen måste ha tillräckliga resurser, kompetens och mandat för att arbeta långsiktigt för att inkludera fler småföretag.

På nationell nivå bör regeringen och myndigheter som Upphandlingsmyndigheten och Konkurrensverket stödja utvecklingen genom tydliga riktlinjer, uppföljningssystem och kompetenshöjande insatser. Ett nationellt mål för småföretagsandel i offentlig upphandling – liknande det som finns i flera andra länder – skulle tydliggöra ambitionen och skapa incitament att agera mer lokalt.

Sist men inte minst behöver Sverige förbättra den offentliga upphandlingsstatistiken. Ett öppet och transparent system där alla inköp, leverantörstyper och betalningsflöden kan följas upp är avgörande för att kunna styra, utvärdera och förbättra upphandlingspraxis i hela landet.

Vägen framåt bygger på insikten att småföretag inte bara är leverantörer – de är samhällsbärare. Genom att göra upphandlingen mer tillgänglig för dem, stärker vi inte bara näringslivet, utan också kommunernas beredskap, innovationsförmåga och hållbarhet. Offentlig upphandling är inte ett hinder – det är en möjlighet. Det gäller bara att använda den fullt ut.

Politiska förbättringsförslag

INFÖR ETT NATIONELLT MÅL FÖR SMÅFÖRETAGSANDEL I OFFENTLIG UPPHANDLING

- Sätt upp ett tydligt och mätbart mål för hur stor andel av offentliga kontrakt som bör gå till småföretag och följ upp resultatet årligen (minst 40 procent).

INRÄTTA EN OFFENTLIG STATISTIKDATABAS FÖR UPPHANDLINGSDATA

- Skapa en nationell plattform (likt Finlands *Hilma*) där data om tilldelning, betalningar och leverantörer synliggörs på ett transparent sätt.

STÄRK UPPHANDLINGSMYNDIGHETENS UPPDRAG ATT FRÄMJA SMÅFÖRETAGS DELTAGANDE

- Ge myndigheten ett tydligt mandat att utveckla stöd, utbildning och vägledning särskilt riktat till småföretag och upphandlare.

Förbättringsförslag till upphandlande organisationer

DELA UPP UPPHANDLINGAR I MINDRE DELAR (DELKONTRAKT)

- Bryt ned större upphandlingar i geografiska, funktionella eller volymmässiga delar för att öka tillgängligheten för småföretag.

STÄLL PROPORTIONERLIGA OCH RELEVANTA KRAV

- Undvik krav på till exempel omsättning, snäva referensprojekt eller extensiva certifieringskrav som utesluter småföretag i hög grad.

ANVÄND MER DIALOG OCH MARKNADSANALYS FÖRE UPPHANDLING

- Genomför RFI:er (Request for Information), leverantörsmöten eller öppna informationsträffar för att attrahera fler leverantörer att lämna anbud.

TILLGÄNGLIGGÖR UPPHANDLINGAR PÅ ETT ENKLARE SÄTT

- Förutom att annonsera offentliga upphandlingar i annonsdatabaserna bör upphandlande organisationer även publicera direktupphandlingar i större utsträckning. Använd lättnavigerade e-verktyg, skriv tydliga och begripliga upphandlingsdokument och erbjud stöd till småföretag vid frågor.

FÖLJ UPP VILKA SOM FÅR BETALT

- Analysera leverantörsreskontra för att se hur stor del av kommunens inköp som faktiskt går till småföretag, lokalt och nationellt.

UTBILDA UPPHANDLARE

- Höj kompetensen internt för att bättre förstå småföretagens villkor och hur krav kan formuleras utan att utesluta småföretag.

SKAPA LÅNGSIKTIGA RELATIONER OCH LOKAL LEVERANTÖRSSTRATEGI

- Ta fram en upphandlingsstrategi som uttryckligen syftar till att inkludera små och lokala företag, med konkreta mål och återkommande uppföljning.

GE ÅTERKOPPLING TILL EJ ANTAGNA FÖRETAG

- Bidra till lärande och förbättring genom tydlig och konstruktiv återkoppling till företag som deltagit i offentlig upphandling men inte vunnit.

BILAGA 1

FÖR FÖLJANDE KOMMUNER HAR UPPGIFTER FRÅN 2023 ANVÄNTS:

- Boxholms kommun
- Gagnefs kommun
- Gotlands kommun
- Hallstahammars kommun
- Kiruna kommun
- Mullsjös kommun
- Nordanstigs kommun
- Skinnskattebergs kommun
- Sotenäs kommun
- Torsås kommun
- Trelleborgs kommun
- Västerås kommun
- Älvdalens kommun
- Örkelljunga kommun
- Örnsköldsviks kommun

FÖR FÖLJANDE KOMMUN HAR UPPGIFTER FRÅN 2022 ANVÄNTS:

- Linköpings kommun



företagarna

Företagarna Sverige Service AB, Rådmansgatan 40, 113 57 Stockholm
foretagarna.se | info@foretagarna.se | 08 – 406 17 00